Säilyykö maatalousluonnon monimuotoisuus?

Mikko Kuussaari, Suomen ympäristökeskus

Maatalouden ympäristötuen tulo Suomeen vuonna 1995 nostatti suuret odotukset maatalousluonnon tilan kääntämisestä parempaan suuntaan. Maatalousluontomme oli köyhtynyt jo vuosikymmenien ajan maatalouden tehostumisen takia, mutta nyt ympäristötuki tarjosi mahdollisuuden maksaa viljelijöille korvausta luontoystävällisistä toimista.

Seitsemän vuoden mittainen seurantatutkimus (MYTVAS 2, 2000-2006) selvitti, kuinka hyvin ympäristötuki on onnistunut tavoitteissaan säilyttää luonnon monimuotoisuus. Hankkeen 17 osatutkimusta ja yli 150 julkaisua tuottivat hyvät tiedot maatalousluontoon vaikuttavista avaintekijöistä ja ympäristötuen luontovaikutuksista. Hanke tuotti myös monia suosituksia siitä, millä tavoin ympäristötukea voitaisiin jatkossa kehittää paremmin luonnon monimuotoisuutta edistäväksi.

Hankkeen päätulokset luonnon monimuotoisuuden kannalta olivat seuraavat:

1. Ympäristötuella on ollut myönteinen vaikutus, mutta se ei ole kyennyt pysäyttämään maatalousluonnon köyhtymistä.
2. Vapaaehtoisissa erityistuissa on hyviä monimuotoisuutta edistäviä toimenpiteitä, näistä tärkeimpänä perinnebiotooppien hoidon tuki.
3. Pakolliset perus- ja lisätoimenpiteet ovat tehottomia, vaikka niihin käytetään pääosa ympäristötuen rahoituksesta.
4. Ympäristötuen rakennetta on uudistettava, etenkin pakollisten perus- ja lisätoimenpiteiden osalta.
5. Ympäristötuen rinnalle tarvitaan uusia, tehokkaampia keinoja monimuotoisuuden säilyttämiseksi.

Alla jokaista tulosta esitellään hieman tarkemmin.

Maatalousluonnon köyhtyminen jatkuu. Maatalousmaiseman rakenteen muutosten seuranta 58 alueella osoitti, että monimuotoisuutta keskeisimmin ylläpitävät elinympäristöt vähenevät edelleen ympäristötuesta huolimatta. Niittyjen ja pientareiden pinta-alat vähenevät tasaisesti maan eri osissa. Kasvien ja perhosten lajimäärät ovat suurimmillaan alueilla, joilla niittyjä ja pientareita on säilynyt tavallista enemmän. Joillain alueilla pitkäaikaisten kesantojen ja hylättyjen peltojen pinta-alat ovat kasvussa, mikä osaltaan lisää lajistollista monimuotoisuutta. Tällainen kehitys liittyy kuitenkin usein maatalouden vähittäiseen loppumiseen. Näillä alueilla monimuotoisuuden uusi kukoistus jää yleensä tilapäiseksi, koska maatalouden loputtua peltojen umpeenkasvu hävittää avoimien paikkojen lajit vähitellen kokonaan.

Vapaaehtoisissa erityistuissa hyviä toimenpiteitä. Vapaaehtoisissa erityistuissa on hyviä monimuotoisuutta edistäviä toimenpiteitä. Perinnebiotooppien hoito on ollut merkittävin luonnon monimuotoisuuteen positiivisesti vaikuttanut ympäristötuen toimenpide. Perinnebiotoopit ovat suomalaisen luonnon runsaslajisimpia alueita, ja ympäristötuki mahdollistaa niiden säilyttämisen avoimina karjan laidunnuksen, niiton ja kunnostettavien alueiden raivauksen avulla. Tutkimukset osoittivat niittykasvien runsastuneen erityistuella kunnostetuilla niityillä. Samaan aikaan monilla lajistoltaan arvokkailla alueilla hoito on loppunut ympäristötuen tarjoamista mahdollisuuksista huolimatta, ja nämä kohteet ovat nopeasti menettämässä luontoarvojaan. Muita merkittävästi luonnon monimuotoisuutta edistäviä erityistuen toimia ovat luonnon monimuotoisuuden edistäminen ja maisemanhoito, luonnonmukainen viljely sekä monivaikutteisten kosteikkojen ja suojavyöhykkeiden perustaminen.

Pakolliset toimenpiteet tehottomia. Ympäristötuen suurin epäkohta luonnon kannalta on se, että sen pakolliset toimenpiteet ovat tehottomia. Perus- ja lisätoimenpiteet ovat olleet riittämättömiä maatalousluonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi, saati sen lisäämiseksi. Lisäksi toimenpiteitä on leimannut tehottomuus suhteessa niihin käytettyyn suureen rahamäärään. Toimenpiteiden tavoitteet on asetettu niin matalalle, että suurin osa tuesta on voitu maksaa viljeli-

jöille ilman, että heidän on tarvinnut juurikaan muuttaa aiempia käytäntöjään. Hyvä esimerkki on perustoimenpiteisiin kuuluva luonnon monimuotoisuuden ja maiseman ylläpitovelvoite, joka ei otsikostaan huolimatta ole edellyttänyt viljelijöiltä minkäänlaisia käytännön toimia. Huomattava osa ympäristötuesta on suunnattu sellaisten toimien tukemiseen, jotka yhtä hyvin voitaisiin katsoa kuuluviksi tavanomaiseen hyvään viljelykäytäntöön. Ympäristötuen perustoimenpiteisiin ei sisälly yhtäkään merkittävästi luonnon monimuotoisuutta edistävää toimenpidettä, vaikka periaatteessa maatalousluonnon monimuotoisuutta hyödyttäviä toimia olisi helppo toteuttaa millä tahansa maatilalla.

Ympäristötuen vaikuttavuutta parannettava. Perus- ja lisätoimenpiteisiin tarvitaan uusia merkittävästi luonnon monimuotoisuutta edistäviä toimenpiteitä, kuten monimuotoisuuskaistoja ja -kesantoja. Näiden yhteisenä pinta-alatavoitteena tulisi olla noin 10 % peltopinta-alasta. Monimuotoisuuden säilyttämisen kannalta tehokkaiden erityistukien suosiota tulisi lisätä kasvattamalla taloudellisia kannustimia sekä lisäämällä maksutonta neuvontaa ja koulutusta.

Uudet keinot tarpeen monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttämiseksi. Maatalousluonnon köyhtyminen on seurausta ennen kaikkea arvokkaiden elinympäristöjen vähenemisestä maankäytön tehostuessa. Lisäksi jäljellä olevien luontokohteiden laatu on monesti heikentynyt tuotannon tehostumisen tai loppumisen seurauksena. Maatalousluonnon tilan parantamiseksi tarvitaan ympäristötuen rinnalle uusia keinoja, kuten kansallista niittyjen hoidon tukea arvokkaimmille kohteille. Monimuotoisuuden säilyttäminen tulisi ottaa huomioon nykyistä paremmin kaikissa maataloustuissa. Voimaperäisen viljelyn haittoja maatalousluonnolle aiheuttamia haittoja voidaan korvata tavallisilla tiloilla korvata jättämällä peltojen ympärille leveitä piennarkaistoja ja kesannoimalla osaa peltoalasta.

Lisätietoja:

Erikoistutkija Mikko Kuussaari, Suomen ympäristökeskus
p. 020 490 2248 ja 040 5256 249

Tiedotuspäällikkö Sirpa Pellinen, Suomen ympäristökeskus
p. 020 490 2703, 040 740 2754

Julkaisu on saatavissa ympäristöhallinnon verkkosivuilta:

Mikko Kuussaari, Janne Heliölä, Juha Tiainen & Juha Helenius (toim.): Maatalouden ympäristötuen merkitys luonnon monimuotoisuudelle ja maisemalle: MYTVAS loppuraportti 2000–2006. Suomen ympäristö 4/2008.
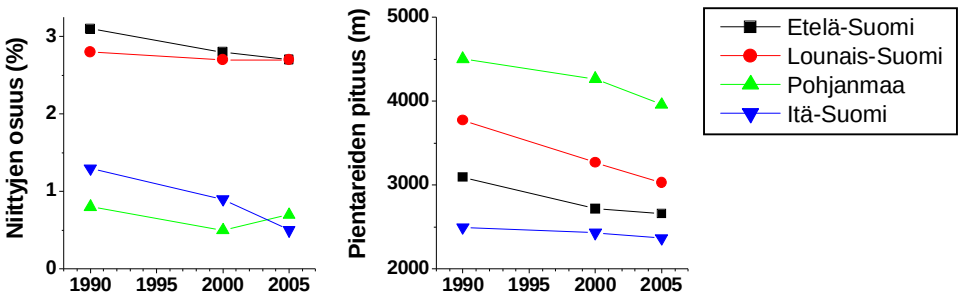
Kuva 1. Keskeisimpien monimuotoisuutta ylläpitävien elinympäristöjen, pientareiden ja niittyjen, pinta-alojen väheneminen jatkui tasaisesti vuosina 1994-2005 ympäristötuesta huolimatta.